

Manende retorikk: Utkast til en pornografiens semiotikk og sosiologi⁶

Per Otnes

The pictorial message will be the more easily conveyed, the more central the object depicted is to the core of the Lifeworld objects

Göran Sonesson *Pictorial concepts*, 1989

Norske media diskuterer med mellomrom pornografi, ikke sjelden med høy temperatur. Dette essayet søker å utvide perspektivet, plassere slike diskusjoner i en ramme av sosiologisk teori, 'bringe debatten på begrep'. Vi søker svar på 'hva porno er', sosiologisk sett, blant annet å finne ut hvorfor det tilsynelatende er både så stor

⁶ Essayet var et slit å fullføre, en vanskelig blanding av intimt og abstrakt. Emnet er fullt av motsetninger. Jeg kan bare håpe at i det minste noen av dem løses eller klargjøres, selv om flere sikkert lever videre, i teksten så vel som i livet. Takk for nyttige kommentarer fra Hedvig Skonhoft Johannesen og Liv Mjelde, men særlig til SÅs eksterne konsulent.

interesse for og så sterk motstand mot gjengivelser av noe så vanlig og dagsligdags som seksuallivet. Vi vil bort fra analyser av samfunnsforhold i deres 'tatt-for-gitthet', bort fra det Østerberg kaller sosiografi og Bourdieu doxologi, og over mot en reflektiv form for analyse.

Pornografien har en metaforisk, eller snarere allegorisk side; den vil gi oss offentlig tilgjengelige framstillinger av seksuelle aktiviteter (og passiviteter). Men som fortelling eller tegn har pornografien også en denotasjon⁷, ikke bare konnotasjoner, en basis i faktisk interaksjon, riktignok iscenesatt og regissert. Det er særlig tydelig for billedpornoen, men også tekster har ofte basis i iscenesatte faktiske hendelser, ikke bare 'ren fantasi' eller grotesk (Mykle, Flaubert – hvis deres tekstavsnitt da kan kalles porno). Derfor må diskusjoner av pornografi se den i forhold til annen, 'vanlig', ikke offentlig tilgjengelig og salgbar seksuell utfoldelse, og til ulike slags gjengse betrouelser eller fortellinger, narrativer om dette.

Nå er de alt annet enn enkle disse avbildingsforholdene. Kanskje er allerede uttrykket denotasjon uheldig, for hva slags 'ting', hva slags saksforhold, er det porno avbilder? Kanskje bedre å si at den *alluderer* til faktiske forløp og forhold: Det aktører instrueres i å gjøre og liker mer eller mindre, det lyssettere og fotografer fokuserer på, det salgsapparatet slår opp som hovedoppslag for video, bok eller hefte, det kjøperne/brukerne fester seg ved eller overser. Videre alluderes det til 'faktisk', ikke offentlig sex: 'dette kunne vært hentet fra *ditt* privatliv'. Enn videre er det en mulig oppfordring til å kopiere deler

⁷ *Minst* en; for en ting er at porno avbilder en opphavssituasjon (produksjonsfeltet) av kroppslig seksuell opphisselse, en helt annen at den sikter på å mane fram nye, andre tilstander av lignende opphisselse for helt andre aktører og situasjoner (resepsjonsfeltet), noe den kan lykkes mer eller mindre godt eller mislykkes fullstendig med. Vanlig diskusjon tenderer til å se den siste, høyst usikre sammenhengen som utvilsom og nærmest automatisk: Den som (le)ser porno, blir spontant og uvilkaarlig seksuelt opphisset. Mer om hvorfor det ikke stemmer lenger fram.

av det tekst eller bilder forteller. Pornobilder og narrativ foregir ikke bare å gjengi faktiske, private forløp, for privat sex prøver antakelig på sin side til dels å imitere pornobildene i *sine* forløp, osv. *ad infinitum*. Når bilder og fakta speiler hverandre, hva er da fakta og hva bilde? En ekte sosiologisk problemstilling. Og kanskje filosofisk, for må ikke *der Sex an sich* da bli enda mer utilgjengelig enn *das Ding*?

Hva porno enn er, så er det utvilsomt noe kulturelt i definisjonene. Ulike land klassifiserer f.eks. ulikt. Mye av det som er 'porno' i Norge er det ikke i Danmark (se Henning Beck i forrige SÅ) eller Nederland. Kan vi tenke oss land eller samfunn uten noen restriksjoner, 'den totale ubluferdighet'? Eller endog samfunn som hyller og dyrker sex og porno m.v. som noe prisverdig eller opphøyet? Vi aner store variasjoner – fruktbarhetsdyrkelse, 'den opprinnelige promiskuitet' – men neppe noen gang total offentlighet overalt og til enhver tid. Dyr i brunst sjenerer seg riktignok ikke for artsfeller eller andre, men muligheten for å bli forstyrret eller avbrutt av konkurrenter med samme lyster, den kjenner de. Stereotypt slåss og kuer da den sterkeste hannen i flokken de svakere fra å parre seg med hunnene. Allerede her finner vi to motiver for å skjule sex – slippe enda en slåsskamp for den sterke, eller 'snike seg til' en hunn for de svakere.

Jeg våger en spekulasjon til ut fra etologien: Selv om medlevelse og beundring for lederhannen watched in the act nok kan forekomme, er likevel en slags skal vi si fysiologisk *misunnelse* – den vrakede eller utelukkedes savn – et mer nærliggende resultat. *Hesteslepp* kunne se ut som et moteksempel, men da er det jo mennesker, ikke andre hingster (men kanskje avventende hopper) som er de beundrende eller forskrekkede tilskuerne. Vi aner alt nå at det å nyte å være tilskuer til (bilder av) sex viser til selvtilfredsstillelsens mulighet, noe de fleste dyr ikke har. Også for mennesker er det å bivåne andres sex kanskje primært *savn*, og bare sekundært fantasier om egen kvasi-deltakende nytelse?

Mer allment er det problematisk hva det er som får oss til å ta parti, ofte spontant og ureflektert, ved synet av bilder eller opptrinn som viser konkurranse eller ulikhet o.l. Mange vil spontant beundre vinnerne i sport, arbeidsliv mm., mens mange andre like spontant vil beklage taperne – og begge vil kunne si 'det kunne ha vært meg'⁸. Fra en forskers synspunkt er det da viktig å trene seg i begge deler, å innse at mange lesninger alltid er mulige og at ingen er 'automatiske' eller tvingende. Kanskje billedsemiotikken venter på sin Gadamer eller Derrida, blikket for finlesning og de mangfoldige tolkningsmuligheter?

Men porno her og nå, altså bilder, film, tekster om folk som har sex, 'har sex', sex som en ting, en vare man kan kjøpe i butikken – eller på gata, i form av prostitusjon. Eller bytte eller tuske seg til, *barter*, på ulike slags sjekkesteder⁹. Og slik kan det jo være, men *menneskelig intim kroppskontakt* – heretter forkortet *mikk*, forsøksvis motvekt til det utslitte ordet 'sex' – kan være så mangt annet enn kjøp og salg, eller en biologisk og målrettet prosess. Å komme i brunst, føle lyst, parre seg og (stundom) avle er felles for store deler av den biologiske verden. Hvem vet om ikke endog blomstene – verdens vakreste seksualorganer – nyter å utfolde seg? De sløser iallfall noe helt vanvittig ut fra nyliberal tenkning. Både haploide og diploide generasjoner – pollen likeså vel som frø og frukter – går til spille 99% eller mer¹⁰. Hvor mange eplefrø blir epletrær? Her kunne forsvarerne av 'det ufødte liv' finne seg en ny stor sak. Men blomstene blomstrer for lystens og skjønnhetens skyld, ikke først og fremst for

⁸ Selv med innsikt i at betrakteren kanskje aldri vil kunne bli sterk/svak, veltrent/slapp, rik/fattig, kåt/kald osv. nok til å kunne delta i den avbildede lyst eller smerte, seier eller nederlag. Hvordan er vikarierende utfoldelse mulig og hvilken retning tar den?

⁹ Hvoriblant også høyfjellet, jfr. artikkelen "Sprek fjellgeit" i SÅ 2003.2

¹⁰ *Locus classicus* er Georges Bataille: *La part maudite* (fins i svensk oversettelse), en teoretisk hyllest til sløseriet som grunnleggende naturkraft.

forplantningens, akkurat som menneskene. Man kan f.eks. anslå antallet samleier pr. svangerskap ut fra sexsurveysvar og fødselsstatistikk: ca. 2000 samleier pr. nytt liv, se Otnes: *Other-Wise* 1997, s. 164, et usikkert, men troverdig anslag.

Dyrene liker antakelig det de gjør, de også. Vanskelig å si for de har jo så sparsom mimikk, stakkar¹¹. Og de mislykkes rett om det er, de også. En gang så jeg to insekter som prøvde i sommervarmen, en stor hun og en mindre hann. Vriene greier, for insekthannen har to pikker, som skal inn i hver sin skjede på undersiden av hunnens bakkropp eller abdominalsegment. Hunnen var villig og bøyde bakkroppen innbydende opp, men den lille hannen var klosset og fikk ikke helt dreis på det. Etter to-tre forsøk kom det et illevarslende *bzzzt* fra hunnen, som ristet av seg hannen, og dett var dett.

Det var visstnok Berger og Luckmann som sa¹² at mennesket er det dyr hvis natur det er å ikke ha noen bestemt natur¹³. 'Ren, dyrisk sex', altså brunst, lyst og parring er en mulighet også for oss, men bare en av mange. Vi kan legge mening i hva vi gjør, tenke over det både før, mens og etter, samme hva vi gjør – eller unnlater å gjøre (eller tenke). Og vi legger merke til hva andre gjør eller forteller om det de gjør, og reflekterer og legger mening i det også. Vi kan velge og tolke, og

¹¹ Noen leser nok livlig mimikk inn i sine elskede kjæledyr. Her er poenget et annet; det er vanskelig å se noe henført eller opphisset i elefant- eller hvalross-fjes når man kan se dem parre seg på *Animal planet* e.l.

¹² Sterkt inspirert av deres lærer Arnold Gehlen. Takk til Ragnvald Kalleberg som minnte meg på denne kilden. Rousseaus 200 år eldre essay om ulikheten inneholder imidlertid en lignende uttalelse.

¹³ Så kan man spørre hvorfor vi da skulle ta stilling *for* én slags 'menneskelig natur' og ta avstand fra en annen? Ut fra Baudrillard kunne vi snakke om et mangfold av menneskenatur-fragmenter. Men en slik ren 'natur-relativisme' er ikke noen selvsagt posisjon. *Valg* eller *funn* av posisjoner, å arbeide seg inn i noen og ut av andre er helt klart innafor den ubestemte menneskenaturens muligheter.

bruke fantasien. Sex, mikk, er noe vi gjør med tankene like mye som med kroppen. Porno er intet unntak. Prøv å vise et hanndyr bildet av et hunddyr i brunst eller omvendt; null interesse¹⁴. En primitiv form for symboltolking kanskje, likevel en temmelig eksklusivt menneskelig prosess. Å 'reagere på porno' positivt, uinteressert eller negativt (mer om det under), krever dekoding, tanke og tolkning. Kanskje en mulighet for noen dyr, men i hovedsak et menneskelig privilegium, eller purgatorium.

Pornoens semiotikk

Her begynner pornosjangerens problemer. Et grunnleggende krav er nemlig at det må uttrykkes tydelig, overtydelig; *det skal vises*, særlig da for billedpornoen. Men mening, tolkninger, tanker, refleksjoner og fantasi er notorisk vanskelig å billedlegge. Det blir lett 'knivskarpe detaljer' istedetfor følelsesmessig intensitet, hva enten det er 'ren sex' eller stor kjærlighet.

Kanskje er sammenhengen mellom bilde og tilstand, ytre uttrykk og indre følelse et rent semiotisk problem? Det er en tendensiell liten overdrivelse når Saussure-tilhengere sier at sammenhengen mellom *signifiant* og *signifié* er tilfeldig, som når 'melk' heter melk på norsk, *lait* på fransk, *gala* (*gala*) på gresk og *dudh* på hindi. Etymologien har også sine grunner, ikke bare semiologien. Riktigere da å si at denne sammenhengen er og må være usikker og sårbar. Og dette gjelder ikke bare språklige uttrykk, men også alt annet som kan tolkes som tegn på noe. Den rødmen som er sjenanse, høyt blodtrykk eller spor av hard fysisk trening for noen, kan indikere seksuell opphisselse for andre. Den kulen i brystet som er brystkreft for noen er forkalkning for andre.

¹⁴ Media kunne riktignok nylig fortelle om en infekund panda-hun som skal ha fått gode idéer og blitt besvangret etter å ha blitt vist videoer av andre pandaer som parret seg.

Alle som har prøvd vet at den nevnte menneskelig intim kroppskontakt, eller som sagt mikk, mellom partnere som kjenner hverandre er mye annet og mer enn 'ren sex', forstått som brunst, lyst og parring som instrumentell eller utilitaristisk prosess, going through the motions, achieving the objective. Det handler grunnleggende om gjensidig omsorg, tillit og nærhet¹⁵, partnerne viser at de er noe spesielt for hverandre, i det minste for anledningen og mens de er igang¹⁶. Og spontan tillit like fra første treff – joda, det fins, men det fins også mange som synes det er vanskelig, som trenger mer tid. Richard Sennett skriver f.eks. et sted om det urealistiske ved sexfilm når den viser 'full klaff' fra første forsøk. Og neppe noen oppnår 'full klaff' hver gang. Også for storforføreren/forførersken må det være et problem at noe av det spesielle ved følelsen bare *må* bli borte for hver ny partner, iallfall for den som forfører, kanskje også for den forførte. Når Don Giovanni på sin nest siste aften legger et titall til lista som allerede omfatter mange tusen er det neppe helt det samme som noen tusentall før. Mer om dette i *The structure of social passion*, kap. 8 i Otnes før nevnte *Other-Wise*.

Den ytterste (eller innerste) kroppslige nærhet – men gir det automatisk tillit? Ikke uten videre. Det kan også utløse usikkerhet, uro, endog sterk angst, å komme et annet menneske så nær. Hvordan takle det hvis 'toppen av lyst, lykke og nærhet' utløser angst, ikke

¹⁵ Fra min ungdoms Trøndelag husker jeg uttrykket 'tvangspuling'. I den grad det var noens praksis gjalt det vel forholdsvis liknende de Eva Lundgren har beskrevet, men neppe bare for kirkens menn. Intet prinsipp uten unntak! Eller er tvang og vold også uttrykk for en type omsorg, tillit og nærhet, bare forvridd, nærmest til sin motsetning?

Og hva med prostitusjon, vil noen spørre – nærhet og et minimum av tillit, javel, men omsorg? Og hva med sosialt akseptert sex i bytte for til dels kostbare gaver i fjernere kulturer, slik antropologen Helle-Valle har publisert flere artikler om? Jeg har intet sikkert svar, men heller i retning av å tro at et minimum av omsorg er med her også.

¹⁶ Så kan man jo spørre om dette også 'bare' er en kulturell konstruksjon. Men siden antropologien lærer at alle menneskesamfunn regulerer seksualitet, om enn på svært variabelt vis, er det rimelig å tro det dreier seg om eldgamle, såk. dypstrukturelle trekk.

fryd? Det blir lett som i tannlegens stol: Det fins ingen retrett som ikke samtidig er et nederlag. Og så er det fristende å skjule det, spille litt, 'holde ut'. Her er vi tilbake i semiotikken, for hvordan ser et 'ekte' tegn på kroppslig lyst ut? Man har ment at alt annet enn ejakulasjonen kan fakes, men det stemmer ikke, for ejakulasjoner gir for det første høyst varierende lystfølelse, og dessuten *kan* de fakes i porno; flytende melisglasur er visstnok populært som mer smakelig lookalike. Og i 'ekte', helt privat mikk-utfoldelse: Hvem har ikke av og til 'lagt på litt for kjente', over- eller underspilt en smule? Skillet mellom 'spilt', svak og 'virkelig', sterkere følelse er neppe absolutt; det spilte kan stundom framkalle det det representerer, man blir 'revet med', eller 'faller av lasset'¹⁷. Men det semiotiske poenget består; hvis man først tviler, fins det ingen 100% sikkerhet for at lystuttrykket og faktisk opplevd lyst samsvarer, i porno eller i privatlivet.

Noe lignende gjelder narrativer, fortellinger om mikk, hva enten de er betroelser i privat fortrolighet eller offentlige erklæringer slik som den poetessen kulturredaktør Alnes i *Dagbladet* i sin tid slo stort opp med diktstrofen "den beste fitta i Norden er mi". Eller anonyme svar på surveysspørsmål. Troverdigheten er aldri utvilsom. I alle år og kontekster har surveyene f.eks. vist at menn i gjennomsnitt oppgir å ha hatt flere partnere enn kvinner. Og de fleste har vel tenkt som jeg lenge gjorde, 'ja, menn er vel mer pågående, de da'. Men kollega Jukka Gronow i Helsinki¹⁸ har vist at dette er matematisk umulig. Relasjonen 'å ha hatt som ny partner' er symmetrisk og en-til-en: Hver gang en mann (eller kvinne) har hatt n nye partnere, er det – forutsatt sannferdige svar og like klassifikasjoner – nødvendigvis n kvinner (menn) som også har hatt hver sin nye partner. I gjennomsnitt må tallet på partnere derfor bli det samme for begge kjønn.

¹⁷ Eller omvendt; overspill kan svekke og underspill forsterke lysten.

¹⁸ Personlig kommunikasjon.

Det ville føre for langt her å drøfte mulige forklaringer såsom kjønns spesifikt forskjellige definisjoner eller skryt i form av over- og underdrivelser; at menn oftere enn kvinner teller med partnere av samme kjønn, eller at menn oftere enn kvinner 'har sex' med personer utafør utvalg suniverset, slik som utenlandske prostituerte eller 'strandløver'. Det reiser uansett spørsmålet om vi kan stole på fortellinger om sex, om de ikke for eksempel fortegner, kanskje svakt, men systematisk i konvensjonell eller forventet retning, konvensjoner og forventninger som dessmer kan variere ganske sterkt.

Men tilbake til dette med angsten for nærhet. Her har pornoen trolig et fortrinn: man kan nyte symbolsk og på trygg avstand det man ikke helt ville våget 'i virkeligheten', i en situasjon av faktisk kroppslig nærhet til en annen person. Skjønt kombinasjoner av symbolsk og virkelig nytelse er trolig vanligst – ronkeblad til ronkebruk aleine, sexvideoen som for-forspill for par før de kommer igang selv, kanskje også mens de holder på, hvis det ikke distraherer. Greitt nok.

Flørt og seduksjon som *megling*

Kropp, tillit og nærhet, men det er også et viktig element av *kontrakt* i det. For pornoen er saken grei; solgt er solgt og kjøpt kjøpt¹⁹. Ikke slik med faktisk sex, mikk, som er fysisk og emosjonell, ikke bare eller hovedsakelig symbolsk. Dette samsvarer fortsatt med Durkheim og hans berømmelige "alt er ikke kontraktuelt i kontrakten", for det ekstrakontraktuelle spiller en stor rolle også her. Men det dreier seg i alle fall om to parter som på en eller annen måte må få gitt hverandre signaler om, og må bli enige om, at sex/mikk er et neste skritt (unnskyld). Hvis ikke kalles det i verste fall voldtekt. Her er det duket

¹⁹ Iallfall fra selgerens side. Det aner meg at kjøperne ofte er misfornøyd med det kjøpte, men nøler med å klage, 'flaut da gitt'.

for vansker. Selv unge 'attraktive' mennesker gjør nok ikke sjelden den erfaring at ønsket kontakt ikke oppnås, og at uønsket kontakt forsøkes etablert. Men selvsagt også at gitte og mottatte signaler 'går hjem' og at gjensidig ønsket mikk etableres. Hvor ofte, sett i forhold til alle mulige ønskede forhold, er vanskelig å si. La oss gjette på ganske sjelden; Øverlands lille Adam (lille Eva) går alene hjem fra dansen ganske så ofte. Eller akk, går hjem resignert, med et mindre ønsket alternativ. Eller dobbelt akk, sitter skuffet igjen selv etter det mer ønskede.

Altså kontrakt, men en særlig vanskelig en, for det er nesten alltid uklart *både* hvem partene er eller skal bli – ubehaget med å bli avvist som part, kanskje 'i siste liten' ('luremus' – 'toskepikk', eller omvendt) kan kjennes ekstra sterkt her "nærmere livsverdenens kjerne" (Sonessen, sml. også Gullvåg Holter²⁰). *Videre* om hva ytelsene deres skal bestå i, om det kreves eller ventes motytelse og i så fall hva slags fra en eller begge parter. *Dessuten* om 'tredjemann', eller 'det ekstrakontraktuelle', kan bidra, komplisere eller oppmuntre. *Og endelig* om kontraktens varighet – hva som helst fra den tiden det tar å si 'forsvinn' og til hele resten av livet.

Ekteskap er tradisjonelt sett en livslang kontrakt hvor partene lover hverandre å holde seg unna andre mikk-partnere. Men mange har erfart at en slik almen, langsiktig kontrakt ikke uten videre løser problemet med kortsiktskontraktene – 'neste mikk'. Noen faste par er utvilsomt i god harmoni mht. hvor, hvordan og hvor ofte, men mange erfarer også det motsatte. Slik sett er tradisjonelle ektefeller ikke svært annerledes stilt enn partnere som søker etter hverandre for første gang.

Både kort- og langsikts-kontrakter er usikre, de første mer enn de siste, som til gjengjeld er mer sårbare, for man 'mister mer' hvis en

²⁰ Gullvåg Holters *Sjekking* (1981) s. 253 siterer Lever & Schwars om ekstrem sårbarhet i slike situasjoner, også for rene observatører, her sitert etter Guro Ødegårds hovedoppgave *Erobring og forbrødring* fra 1996.

etablert gammel kontrakt ryker. Men vi må også se de etablerte korte eller lengre kontraktene i forhold til de langt flere, *de mulige, ønskede, drømte, forbudte*. Her er usikkerheten stor og mikk-ønskene ofte påtrengende, slik at drømmen om *den problemfrie kontrakt* bare må bli fristende. Det gir f.eks. porno en rolle som fantastisk narrativ, som grotesk eller hyperrealitet. Men da blir det 'å ha sex' – mikk – sidestilt med det å søke andre, mindre kroppslig nærgående nytelser; som å gå på gourmetrestaurant og bestille det beste som huset kan by på og som en selv er i stand til å bedømme. Så er det bare å vente på at kjøkkensjef og vinkelner har gjort alt sitt, og så – *disfrute!* – værsgod nyt! som de sier på spansk. Men da nyter man en *ting*, ikke et likestilt mednyttende subjekt, for maten har jo ingen mening om hvem som spiser den²¹. Og hva om en ukjent rett virker motbydelig, ikke som noen nytelse?

Det er noe med spillet, usikkerheten²² *før* man kanskje, muligens, stundom ender i en intim kroppslig situasjon med en partner som gjør det så fristende – for noen – med bilder av kroppslige kontakter *etter* at all usikkerhet tilsynelatende er fjernet. Slik sett er porno er et resultat av feilslått eller manglende megling mellom potensielle partnere. Et resultat, men ingen lettelse eller løsning (jfr. under).

Nå fins det selvsagt dem som finner særlig glede nettopp i usikkerheten, og er uinteressert i trygghet eller endog i resultat. Her er

²¹ Kokker og servitører derimot, subjekter i mindre intimt forhold til gjesten, tenker selvsagt sitt om gjestenes innsikt eller mangel på samme, jfr. Joanne Finkelsteins *Dining out* fra 1989. Hun kommer til at restaurantbesøk for mange er nesten en art fremmedgjøring, man må utlevere seg til kokkers og servitørers overlegne kunnskap, uanstrengte holdning mm. (se Espen Gran i SÅ 1998.1).

²² En bekjent var en tid plaget av en telefon-mykprater som var vanskelig av avvise. Vanskelig å avsløre var han også, men da det lyktes, viste det seg at han var vellykket selger i et stort datamaskinfirma. Øyner vi en mulig isomorfi, at det å presse seg på ukjente med sex-mykprat ikke bare gjøres 'for moro skyld', men som en god øvelse i salgsteknikk?

Baudrillards *La séduction* fra 1979 et teoretisk *locus classicus*. Men man skulle tro at slike preferanser svekker eller fjerner interessen for porno. Pornoen uttrykker jo alt annet enn usikkerhet; 'lige på og hårdt' som de sier på dansk.

À propos de langsiktige samlivskontrakter mange voksne – 'etablerte par' – har. Jeg ble i sin tid overasket over at venner jeg trodde levde 'fritt og vilt' tok sterk avstand fra det å ha forhold på si for en som er i etablert parforhold, gift, sambo eller bare 'sammen'. Klart at kontrakter kan brytes eller skiftes ut, men *det koster*, ikke bare ifølge jussen, men også ifølge sosiologien. Man setter tilliten på spill, for *det vil merkes* selv om det ikke avsløres at konkurrerende kontrakter er i bildet. Fristelsen kan være stor, men derfor også tvilen. Kanskje er det vi kaller sjenanse ikke sjelden en slags eufemisme for den hegelske *Sittlichkeit*?

Enkelte par hevder de er enige om å leve i åpne forhold. Jeg kjenner ikke nærmere studier, men gjetter at åpne forhold er sjeldne for det første og enda sjeldnere varige for det andre. 'Fri forhold' er kontrakt- eller tillitsbrudd. Det kan falle lett å erklære, 'bli enige om', at slikt er greitt, men ikke desto mindre vanskelig å tåle det når det har blitt *fait accompli*, ikke bare prosjekt eller drøm. Om flere likevel kan 'leve med det', så igjen, greitt nok for slike par, og deres ekstra partnere som makter det.

Men faste par eller ikke, poenget er igjen noe med prosess og resultat, og at man ikke kan legge alt i resultat – eller mangel på resultat. På en eller annen måte må to mennesker klare å bli enige om hvordan man går fra en mer dagligdags situasjon til en som åpner for og gjennomfører mikk. Vrient nok for nye bekjente, men også i gamle parforhold, som sagt. Kierkegård eller Baudrillard om forførelsen – eller tekster som denne – er til sørgelig liten praktisk nytte. Den eneste sosiologiske studien jeg kjenner her, er den nevnte Gullvåg Holter *Sjekking* fra 1981, en fin bok, men begrenset til unge menneskers utestedserfaringer fra den gang, og litt for preget av bytteteorier fra sosiologi og økonomi – 'kjønns-

marked'²³. For det er jo følelser det handler om, eller rettere sagt, det er gester og rekvisitter²⁴, ord og tegn som strever med å la følelser få komme til uttrykk, ja, få *bli til* (jfr. om semiotikken over). Ikke dermed sagt at det alltid er et strev, for det hender jo det går det lett og behagelig nok, bare at mulighetene for misforståelser er mange. Om hvor godt eller dårlig det går vet vi vel helst lite, annet enn egne og bekjentes personlige mer eller mindre typiske erfaringer. Mer spennende det enn porno, hvis vi altså fikk vite mer om det skuffende, mislykte, lite eller ikke ønskede. Og trolig mye mer realistisk.

Det instrumentalistiske mistaket

Mer allment, er det noe psykologien vet om følelser, så er det iallfall det at de er grunnleggende *ikke-instrumentelle*, ikke midler til andre mål²⁵. De *kan* være det, men da regnes de gjerne som forkvaklede følelser, hvor beregning settes istedetfor ekte engasjement – kort sagt, istedetfor følelser. Følgelig kan mikk ikke reduseres til målrettet atferd, til en rent instrumentell prosess. Når man først er i situasjonen, er sex- eller mikk-råd nr. 1: 'Slapp av, du skal ingen steder'.

Pornoens problem er da videre snarere enn forråing og kvinne- eller manns- kroppsforakt dette at den gir oss et alt for ensidig instrumen-

²³ Søk på Bibsys søkeord *sjekking* gir ti referanser ved siden av to til Holter, bl.a. Ødegårds hovedoppgave (note 15 foran), en del av Bentre Træens m.fl.s. 'sjekkeprosjekt' fra midt på nittitallet, og dessuten enkelte salgsorienterte håndbøker av typen *How to succeed in chatting up*. Mange flere artikler fra Træens prosjekt fins nevnt på <http://uit.no/psykologi/ansatte/30>

²⁴ Jeg tenker ikke mest på 'sexleketøy' (det er for direkte og kommer evt. inn først seinere i prosessen), men f.eks. en uventet blomst, middag, flaske vin osv.

²⁵ Nyere psykologi har visstnok løst opp dette skillet noe og lar tanker og følelser, det kognitive og emotive, gli mer over i hverandre.

telt bilde av kjærleg kroppskontakt. Det blir noe man gjør for å oppnå noe, ikke for å glede partneren og en selv gjennom hele prosessen. Og det blir nesten som en slags plikt å ha 'nådd målet', og ikke bare det, men en plikt også *like det*, ihvertfall som regel.

Kanskje det var det Warhol mente da han sa han 'aldri hadde hatt sex' – aldri hatt rent instrumentell sex? Happy Andy!

Et sitat her fra Skjervheim på det beste:

Dersom vi (absolutterer det teknologisk/pragmatiske perspektivet)..., må vi plassera alle andre som faktorar i vårt reknestykke, andre vert for oss kalkulerbare som *ting*. Ein slik strategi, som forresten er machiavellistisk²⁶, kan fungera, det veit vi alle. Men ein slik handlemåte kan ikkje universaliserast og samtidig fungera, ein slik strategi er vellukka med omsyn til det kalkulerte resultatet berre dersom ikkje også alle andre handlar ut frå same machiavellistiske prinsippet. ... Når det hender, (til dømes) når elevane byrjar "handsama" (behandla) lærarane ut frå velkalkulerte strategiar ... då fungerer ikkje den instrumentelle praksis lenger slik det er tilsikta.²⁷

(s. 268 i boka *Deltakar og tilskodar og andre essays*, 1976).

²⁶ Skarpsinn til tross, Skjervheim forsto ikke før nesten for seint at nyliberalismen, markedstenkningen, er akkurat like machiavellistisk, setter beregning i stedet for omtanke. Sml. Otnes' artikkel om Skjervheim i SÅ 1997.2.

²⁷ Økonomenes modell for det 'fri marked' er opplagt ment som et moteksempel, en velfungerende modell der alle aktører behandler hverandre som midler til egen vinning og ikke noe annet. Men det som skjer utafør modellenes verden, er at aktørene begynner å vise hensyn, inngå personlige forbindelser, gi eller kreve fordeler som markedet var ment å utelukke. Tenk på krigen og okkupasjonen av Irak, i navnet for å bringe demokrati og frihet forstått som full markedsliberalisme (også dit, men hva skjer? krigsherrene tildeler protesjeer som Haliburton privilegier stikk i strid med markedsmodellene.

Vi får et 'forførerskens dilemma': I det øyeblikk Kierkegaards Cordelia gjennomskuer Johannes og svarer med samme slags strategi, altså *spiller* forelsket forførelsesoffer, ja da velter spillet hva enten hun avviser ham i siste øyeblikk, eller spiller seg gjennom akten også før hun avslører alt: 'Bare kødda!' Eller omvendt, hvis Johanna vil forføre Cordelius (eller for all del, Cordelia Cordelina og Johannes Johanninus).

Nå er det en svakhet ved Skjervheims skille instrumentalistisk-praktisk at det bygger på Kant og den versjonen av 'det kategoriske imperativ' som sier 'du skal ikke ville bruke noe menneske bare som et middel'²⁸. For her forutsettes skillet mellom midler og mål som klart, uproblematisk og disjunkt, men det er ingen av delene. Det overser for det første begrepet om *prosjektet*, overskridelsen, de store, betydningsfulle handlinger som oppdager (jfr. *Other-Wise*, s. 63-66) sitt 'mål' først i eller etter handlingen selv; mål og middel smelter sammen i en dialektisk enhet. I mindre målestokk finner vi begrepet om *objektivasjonen*: man får mot på nye, større oppgaver gjennom å se at man lykkes i mindre – man "gjenfinner seg selv utfoldet i resultatet" (Perec). I enda mindre skala dropper man det disjunkte (gjensidig utelukkende) ved skillet og åpner for den logisk sett mindre tilfredsstillende tanken om en 'glideskala': Ulike grader av instrumentalistisk og praktisk kan gå sammen, de trenger ikke utelukke hverandre. Det er sjelden *bare* instrumentalitet eller *bare* moral, bare beregning eller bare omsorg, i en handling, situasjon eller et forhold. *In casu*: Pornoaktører med en viss omtanke for hverandre, ikke bare for opptakslederens instruksjoner eller tanken på honoraret etterpå; 'vanlige' sexpartnere som ikke tenker mest på gjensidig nærhet og lyst, men f.eks. (med et eksempel fra Mykles *Lasso rundt fru Luna*) hvordan man best imponerer en ny partner. Ingen av disse svakhetene ved Skjervheims skille endrer likevel det at lesningen,

²⁸ Basisversjonen er 'handle slik at maksimen for din handling kan opphøyes til allmen regel', tydelig inspirert, gjennom Rousseaus 'almenvilje', av Bibelens 'gyldne regel: Det du vil andre skal gjøre mot deg, det skal du gjøre mot dem'.

resepsjonen av porno vil ha en sterk overvekt av det instrumentalistiske: 'Les eller se dette, og nyt deg selv, eller deg og din partner, desto sterkere deretter'.

Jeg tar ikke avstand fra porno – en instrumentalisisk ”strategi kan fungera, det veit vi alle”, for å si det med Skjervheim – men er nok en heller liten og sporadisk forbruker. Kanskje typisk det, Træen et al.s norske survey fra 2002 (*Journal of Sex Research* 2004) tyder på at ca. 10% aldri har brukt porno, bare 10% til oftere enn hver måned, og som det vanligste, opptil 40-50% en til et par ganger i året. Imidlertid mener jeg å ha merket at slikt forbruk vekker flere refleksjoner og mer enn én følelse. Man kan finne det kjedelig eller uinteressant, eller la seg forarge som deler av kristenfolket, eller man kan finne det hele komisk, eller kvalmende²⁹, eller man kan selvsagt 'la seg rive med', akseptere invitasjonen til med-nyttelse, slik meningen vanligvis er. Hva som faktisk skjer, uansett intensjoner, er en annen sak.

Blant mange andre lesninger kan man også føle et ubehag, en flauhet som ikke er skamfølelse, men kanskje noe i retning av medfølelse, Rousseus opprinnelige, spontane *pitié naturelle*. Tekstpornoen som sjelden gir samme flau følelse er heller ikke immun: En del av oppstyret rundt Agnar Mykles *Røde rubin* var spekulasjoner om pene Bergensfruer kunne ha vært hans levende modeller. Stakkar! Eller heldiggrisene? Men særlig bildene og deres 'knivskarpe detaljer', de viser jo ikke bare utspilte eller struttende kjønnsorganer, det viser personlig gjenkjennelige detaljer som røper noe om hvem aktørene er i andre situasjoner: Træler i hender eller fotsåler, neglelakk som flasser, hår som burde vært farget om, masker, store briller eller parykker som skal fungere anonymiserende. Kan det være henne i supern på hjørnet? Eller typen i kjeledress fra bilverkstedet? Eller endog sjefen på jobben?

²⁹ Fra en datters grunnskoletid husker jeg anekdoten om venninnene som var aleine heime og fant pornovideo i mammas og pappas nattbord, satte den på – og reagerte med spontane brekninger. Kanskje ingen vanlig, men en høyst forståelig reaksjon for en som fra ingen anelse plutselig blir konfrontert med seksuallivets mer bisarre varianter.

Det er sikkert sjelden det, aktørene er mange og som regel langt borte fra, nettopp *fordi* de skal spares for å bli flau over en (bi)geskjeft som få ser opp til, selv om noen har gjort nummer av moteksempler.

For hundre år etter Freud er det fortsatt noe de fleste lærer gjennom oppdragelsen at mikk nok er flott, men også noe som det ikke bare knytter seg lyst og utfoldelse til, men også savn, skam, flauhet og angst – f.eks. angsten for å ikke få det til, eller ikke få det til 'riktig nok' (jfr. fotnote 29 under). Antakelig mindre for yngre kohorter enn for eldre, men absolutt tilstede hos begge. 'Får du det ikke til å gå for dem første gang, ser de aldri mer på deg', som en ung bekjent sa. Innsats for å endre oppdragelsen i retning av mer ublandet glede og mindre skam osv. fortjener full støtte. Det er bare det at verken lyst eller skam er abstrakter, de realiseres i relasjoner mellom menneskelige subjekter.

Porno og proto-porno

Men så er det, skal vi si, sub-pornoen, 'pornofiseringen', de stadige små daglige proto-sexoppslagene vi oversvømmes med. En bagatell, et sunnhets tegn, eller like instrumentelt misforstått som hard-core?

Tabloidpressa har rikelig slikt, og TV bare litt mindre eksplisitt. For hva er det en TV-såpes episoder alltid må ende med? Jo, UST eller *unresolved sexual tension*, det lærer episodeskriverne på sine internasjonale kurs. For 16 år siden mente noen jeg overdrev når jeg skrev "Det fins ikke aviser lenger i Norge; vi har dagsukepresse og uke-ukepresse ... lyd-ukepresse og skjerm-ukepresse" (SÅ 1988:207). For lengst et faktum idag. Dagsukepressas³⁰ stadige jakt på ensidig

³⁰ De heter ikke bare tabloid- eller middagsaviser lenger. Man har lansert uttrykket "blandingsaviser" som ny eufemiserende metafor, fordi de angivelig blander stoff av hARRY og intello karakter. Uten et ord om blandingsforholdet, la oss si som i en god

‘sex-stoff’ – fordi det stadig selger istedetfor å trette – er patetisk. Ville seksuelt tilfredse, veltilpassede mennesker kjøpt slikt?

De troende har lenge snakket om en latent ’religiøs nød’ i befolkningen. Tilsvarende kan vi kanskje se proto-sexoppslagene som tegn på fortsatt ’stor seksuell nød’ i befolkningen, trass i Freud, Evang, Purvis, Træen m.fl. For det er da merkelig at vi stadig kjøper og leser, stadig lar oss utnytte av en ustoppelig strøm av dumme halvkvadede viser? Guro Flatlands studie av Dagbladet og ’nyttejournalistikken’ (SÅ 4.1) nevner f.eks. noen av temaene som sto på Dagbladets førsteside i 1997:

En tredjedel av oss lider av søvnproblemer og en fjerdedel av angst, hvorfor samlivet ditt ryker og hvorfor ekteskapet holder... at plaster kan kurere sjokoladesug og labert sexliv ... at kvinner ikke vil ha sex før klesvasken er unnagjort... at sex holder deg frisk og hvitløk gjør deg friskere ... at moderne par ikke orker sex og at meditasjon kan hindre stress... (s. 110)

Makan til tull, men det sto der neppe i lengden hvis det ikke solgte.

Imidlertid har pornosjangeren med sine metaforiske trekk selv blitt metafor. Man snakker regelmessig om ’sosialporno’, ’bilporno’, ’voldsporno’ (f.eks. splatter, krigs- eller mafia-’realisme’), ’hageporno’, ’matporno’, ’reise- eller turist-porno’. Hvem vet? snart rykker kanskje nye metaforlånere også inn: ’Idretts-porno’, ’natur- eller villmarks-porno’, ’politikk- og økonomi-porno’. Tenk f.eks. på Georg Johannesens ’Lasse liten’, eller nåtidas ’lille Mehmet’ som sosialporno, og TVprogrammer som *Autofil* eller *Top Gear* som bilporno. Og flere har skrevet om politikkens intimisering, ’Gros reaksjon på sønnens selvmord’, SVs Inga Marte som ’intimitets-

Martini, en del vermut til ni deler gin. Noen hevder endog at det er nok å hviske ordet vermut over ublandet gin. Et hvisk intello over ren harry!

tyrann'. Det går på overtydelig fokusering på 'knivskarpe' eller 'opprørende', 'medrivende' detaljer eller former, mens 'upassende' detaljer osv. utelates eller tones ned (aldri bilkø i bil-reklamen). Men medias metaforporno skiller seg ut på ett punkt: Den er nesten alltid personifisert, identifiserbar, ikke anonym, om aldri så fortegnet.

Privat og offentlig, bluferdighet og nysgjerrighet

En eneste gang i livet kom jeg opp i skal vi si en 'naturlig porr-situasjon'. På tur opp en bratt skrent nådde jeg på toppen en avsides parkeringsplass, og der i en bil 5-6 meter unna var et par i full gang. Jeg ble meget overrasket over min spontane reaksjon – verken opphisselse eller nysgjerrighet, bare en sterk følelse av å havne uforvarende i en intenst pinlig situasjon. Heldigvis var de så opptatt med sitt at jeg slapp ubemerket unna på et blunk. I slike situasjoner gjelder det å se, men *ikke* bli sett. Hadde jeg vært sikker på det siste, hadde det kanskje forandret saken. Og kanskje er det pornoens store fortrinn, man kan være helt sikker på at aktørene i tekst eller på bilder *ikke* kan se den betalende bruker³¹. Simmel mente noe tilsvarende om prostitusjonen, det er ikke så mye sex man betaler for, det er forvissningen om at det ikke er noe som helst *mer* involvert, ingen varige, dypere følelser på lengre sikt f.eks.³²

Slike naturlige situasjoner vekker spontant tvetydige følelser. På den ene side er det noe svært intenst på gang, og det faller naturlig å tenke seg at de involverte ikke ønsker forstyrrelse. For slik tenker vel de fleste også om egen *mikk*, det er så intenst at andre tilstede som regel

³¹ Vel unntatt liveshow, en heller sjelden form her hjemme.

³² En spansktalende bekjent kunne riktignok, i sin vakre unge kones nærvær, fortelle om sine *vennskapelige* følelser for en prostituert han hadde vært fast ukentlig kunde hos i flere år.

ville forstyrre, eller kanskje vekke de andres misunnelse, ikke deres opphisselse (jfr. etologien foran). For så vidt altså nei takk til offentlig sex. Med mindre man da er enig om det, har erfaring for det (eller som i liveshow, har betalt for det) på forhånd. Isåfall kan nok ekshibisjonisme øke opphisselsen istedetfor å distrahere, både for deltakere og tilskodere. Men altså kort sagt, så intense følelser må ofte vekke spontan bluferdighet – 'dette er bare vår sak'.

Samtidig kan den samme privatheten lett vekke en like naturlig og spontan *nysgjerrighet* – 'hva gjør nå egentlig de andre som vi aldri får se?' Dette er trolig en viktig motivasjonsskilde for pornobrukere. Folk flest foretrekker antakelig å skjule sitt eget privatliv³³, men mange vil likevel gjerne ha innsyn i andres. Greit nok, nysgjerrighet er også en naturlig følelse, akseptabel så lenge den ikke krenker f.eks. 'privatlivets fred', noe porno-aktører på jobb får betalt for å overse, hva enten de nå klarer det eller ikke.

Den tabloide proto-porno slår mynt både på vellykt og mislykket, mangelfull sex. Kroppslig nytelse er et krav, som nevnt nesten en plikt og kan vi ikke oppnå den, må vi søke hjelp og veiledning, iallfall til en begynnelse i media. Men den rene, 'harde' porno har en svakhet i tillegg til 'det instrumentalistiske mistaket': Den *idealiserer* mikk, fordi alt 'mislykket' er skåret bort. Det var noe av det fine med Mykles nevnte *Fru Luna*, der var det ikke bare stønn og sprut, men også sjenanse, angst, ungdommelig usikkerhet og masse 'irrelevante detaljer' på kanten til det avsporende for den ensidig pornosøkende. Mykle omtaler f.eks. hovedpersonens 20 år unge nakne legeme som "et umenneskelig og uhyrlig syn" (s. 265 i 1995-utgaven). Det minner

³³ Jean-Claude Kaufmanns bok *Ego*, Nathan 2001 framholder at det å ta avstand fra TV-show av typen Big Brother, Loft Story, Robinson, Eldrebølgen, osv. er "en banal klassereaksjon": avantgarden hater og latterliggjør slikt fordi det gir 'vanlige mennesker' adgang til å framheve seg selv slik avantgarden alltid har gjort det. Andre slags folk enn før kan konstruere seg selv gjennom å vise seg fram og bli sett, sier Kaufmann. Ikke alle, og kanskje færre enn før, ønsker å skjule sitt privatliv.

oss om at mange syns urimelig dårlig om egen kropp i denne alder, men samtidig om at det ikke er hva kropper som helst som får slippe til foran pornokameraene. Mange middels privatsexutøvere ville falle helt igjennom. Vår største lyst – en uhyrlighet for offentligheten? Her hører man riktignok om Internet som et slags unntak, halvt privat utveksling av bilder av egne seksuelle aktiviteter og dermed kanskje mindre 'perfekte' kropper og mer amatørmessig iscenesatte forløp. Og det fins sub-sjangre som Big Mama, Gran Sex mm., kanskje et uttrykk for at 'vanlig porno' med unge, velskapte aktører begynner å kjede noen (sml. nedenfor).

Slik Thomas Kuhn skrev at det ikke kan fins noe vitenskapelig tilbakeskritt, slik kjenner pornosjangeren heller ikke noen seksuelt mislykket mann eller kvinne; enhver porno-episode må 'nå sitt mål'. Slik sett har en viktig side ved sex, 'sex', endog kjærlighet, blitt i særklasse et opium for folket – noe som aldri kan være mindre enn perfekt, 'perfekt', men bare som en avsporing, en representasjon, ja, et simulakrum.

Delvis overlappende, delvis unntatt er her en annen sjanger innen feltet: tekster og bilder fra opplysnings-, terapi- og rådgivnings-sjangrene. Samtidig som vi skal tro eller drømme oss vellykte skal vi også innse våre kanskje tallrike 'seksuelle dysfunksjoner', som terapeutene kaller dem, og la oss behandle for dem. Tabloidpressen slår opp og selger begge deler.

Bak alt dette aner vi idealet, drømmen om Det Perfekte Samleie. Men i våre alles hverdagsvirkeligheter, hvem har ikke lurt på om våre egne små eller store samleier bare altfor sjelden, er noe nær Perfekte? Om angsten for å mislykkes må man betro seg i dypeste fortrolighet (som i filmen *Jalla, Jalla*), om idetheletatt. Og angsten, ikke bare for impotens eller vaginisme, men for ikke å føle det 'riktig nok'³⁴ er

³⁴ Sml. Colin Campbells *moderen hedonism*: romantikkens moderne hedonisme førte

trolig minst like stor og like taushetsbelagt. Eller de banalt faktiske turn-offs og angsten for dem – en albu i håret, en skarp negl eller tann mot en følsom slimhinne. Eller rett og slett avsporende tanker på hverdagslige ting – 'husket jeg å skru av plata?', 'kjøpe kakao til barnas frokost?', 'avbestille tannlegetimen?', 'faen, jeg bare *må* pisse' osv. Som psykologer vet, kan dette godt være skjult avvisning av partneren eller almen angst for følelsesmessig nærhet, men det kan også godt være en helt unevrotisk, naturlig distraksjon i en situasjon hvor det bare passer svært dårlig.

Altså: porno og proto-porno antyder at befolkningens 'seksuelle nød' må være av en helt annen størrelsesorden enn den såkalte 'religiøse nøden'. Samtidig, eller nettopp derfor, i den grad det fortsatt knytter seg skamfølelse og flauhet til praksis med eller refleksjon over kjærlig kroppskontakt, må det jo utvilsomt være et mål å redusere og på lang sikt fjerne slikt. Men i hvilken grad mer porno kan bidra, er uklart. I beste fall en ekstra glede for de sunne og skamfrie, og en god trøst for de med savn og forvridde følelser. Eller motsatt, en unødvendig, kvalm eller latterlig curiositet for de seksuelt veltilpassede, og en hjelp til fortsatt å stenge seg inne i ensom frustrasjon for alle andre. Kanskje er noe av vansken at de fleste har litt av alle disse i seg? I alle fall er det vanskelig å se at porno kan yte noe bidrag til å minske eller fjerne usikkerheten omkring inngåelse eller oppløsning av mikk-kontrakter. Den bare åpner for å drømme seg forbi vanskelige problemer.

Ekskurs om monofili.

Nå trenger den ensomme sexnytelse på ingen måte å være frustrerende. Jeg tar på ingen måte avstand fra solosex, 'monofili', og

iflg. ham med seg en angst for ikke selv å oppleve f.eks. en ny roman, ny mote, matrett eller annet produkt 'riktig nok'.

minner om Masters og Johnsons (1966) kanskje noe overraskende kliniske funn, at den mest intense seksuelle nytelse kommer ved onani, ikke ved samleie. Jfr. Willy Pedersen (TfS 2002.1) som finner "... en sterk positiv korrelasjon mellom samleiefrekvens og onanifrekvens hos kvinner som vi ikke finner hos menn" (s. 69, no joke); her har menn kanskje noe å ta igjen.

Nå er jo ordet onani forlengst avslørt som en teologisk misforståelse, Bibelens Onan praktiserte *coitus interruptus* og ikke solosex. *Masturbasjon* har deretter blitt det internasjonale uttrykket. Når dette ikke sees som last eller sykdomstegn lenger, er det fortsatt mye tvilsom metaforbruk rundt fenomenet. For mange unge menn er det 'savn eller ensomhet' (Pedersen) eller 'irrealiserende sex' (Østerberg om Flaubert). Verst er likevel Derridas *De la grammatologie* fra 1967 som i fullt alvor hevder at Rousseaus erklærte onanisme preget hans filosofi – i uheldig retning, selvsagt – og dermed fremmer en diskurs bare få år før Foucaults seksualitetshistorie skulle utrydde den, kanskje for godt. For i virkeligheten er jo masturbasjon for de fleste en primær erfaring, bokstavelig talt en glede i seg selv og en ytterst materiell virksomhet. Imaginært blir det bare i den grad fantasier – næret f.eks. av porno – kommer inn i bildet. Men mye tyder på at fantasier spiller en stor rolle også i partnersex.

Monofilien har i liten grad vakt interesse, verken blant pornografer eller sexopplysere. Et stereotyp bilde av variasjonsvidden er resultatet. Vi hører riktignok om en ung kvinne som finner glede i en elektrisk tannbørste (Pedersen), men forøvrig helst lite. La meg som næring for fantasien her anbefale et bidrag fra en av Oulipo-skolens mindre kjente forfattere, Harry Mathews . En liten smakebit fra hans tekst "Singular pleasures":

A man of thirty-five is about to experience orgasm in one of the better condominiums in Gaza. He is masturbating, but neither hand nor object touches his taut penis: arranged in a circle, five hairblowers direct their streams of warm air

towards that focal point. He has plugged his ears with wax balls (s. 60 i boka *The way home*, Atlas 1989).

Navnebyttet gjør heller ikke metaforene bedre; latin *masturbare* betyr 'å forstyrre/skade med hånden'. Et annet metafor-forslag: Noen av musikk litteraturens største verk, er etydet for solist, ikke for ensemble. Det siste står kanskje høyere enn det første, men de hadde heller ikke blitt til uten de første. Gradus ad parnassum! Og ifølge Masters & Johnson er det kanskje ikke så lite 'parnass' helt ifra starten. Nok et forslag: den indre mono- eller dialog, refleksjonen. Forfatteri kalles ofte 'verdens ensomste yrke', pakket med solo gleder og frustrasjoner. Og mange, selv kjente skribenter, slik som poeter, når bare ut til meget få andre. Enda ett forslag, litt mindre velansett: ensomme gleder av typen legge kabal, løse kryssord, sjakk- eller bridgeproblemer aleine, eksotisk samleri (fyrstikkesker, ølkapsler o.l.). Eller neseplukking, klø seg 'nedentil', og ikke minst, privat fysisk trening av forskjellig slag.

Et populært motargument bygger på at monofili i likhet med porno tjener *som metafor*. For mange står det som prototypen på det ørkesløse. At noe er 'som onani, som å ronke'³⁵ blir uttrykk for virksomhet det ikke kommer noe ut av. Tja, det kommer da som regel privat lyst og avspenning ut av det? Og hva med de 1 999 samleiene det heller ikke blir noen befruktning av? I virkeligheten er det mye av vår virksomhet som 'det ikke kommer noe ut av'. Å framheve solosex gir mening bare så lenge ordene bevarer sitt preg av tabu-, nesten bannord.

³⁵ Sist jeg hørte metaforen i bruk var det som karakteristikk av Prousts *Recherche*, hans skarpsynte, men meningsfattige og langtrukne beretning om overklassenes ørkesløse liv for hundre år siden. Hva er det Tchekhov har som Proust mangler? Jo, understatement, konsighet, og undergangsstemning. Å analysere Proust-tekster kunne kanskje være en ny oppgave for dekonstruktivistene. Ikke bare Rousseau, men også Proust var visstnok ivrige onanister.

Så er det argumentet med at masturbasjonen har det særtrekk at om aldri så intens nytelse, ingen andre deler den. Det stemmer vel som regel det, men enestående kan det neppe kalles. Gleden ved å legge kabal, personlig trening osv. er kanskje mindre intens, men like lite delt glede. Sosiologisk sett deler monofilien altså dette tvetydig preg med flere andre virksomheter. På den ene side 'jeg kan glede meg selv helt uten dere andre', på den andre strider dette imot den almene og grunnleggende sosiologiske, ja eksistensielle erfaring at *ingen* i lengden kan klare seg helt uten 'dere andre'. Som for Pedersens unge kvinner, monofili nytes derfor kanskje best i kombinasjon med partnersex, en sideordnet glede. *Un supplément joyeux*, for å snu på Derrida-Rousseaus *supplément dangereux*.

Noen vil kanskje undres på om ikke monofili er like instrumentalistisk ensidig og misforstått som porno. Det gjelder uten videre for den avbildede eller beskrevne form, et regelmessig innslag i porno. Men den private praksis: Kan en aktør overhodet se seg selv som et rent instrument, et resultat av kalkulasjon? Man hører stundom argumenter av typen 'jeg hadde ikke noe valg, jeg bare måtte gjøre som jeg gjorde'. Men om aldri så subjektivt sannferdig er dette et tilfelle av 'dårlig tro', man lurer seg selv, kanskje for å lette samvittigheten, til å tro at det var tvang og ikke valg i situasjonen, at aktøren egentlig ikke var noen aktør, men nærmest en slags robot. In casu, han eller hun som praktiserer solosex bruker ikke sin egen kropp som noe *middel* til privat lyst. For lysten kan ikke skilles fra aktøren og kroppen, den er prosess og ikke først og fremst resultat.

Et ord til om *offentlig* monofili, der har jeg reserverasjoner, annet enn evt. mellom *consenting adults*. Å prakke sine ensomme (eller delte) gleder på uvillige eller uforberedte tilskuere er i beste fall masete og taktløst, i fall verste fall blotting, indecent exposure, overgrep³⁶. Eller

³⁶ Og så er det da pussig at 'betaling frikjenner': Når produktet, tekst, bilde, handling, får varepreg, en pris, og blir kjøpt og betalt etter fritt valg, reduseres eller annulleres regelbruddet, men i ulik grad i ulike kulturer.

kanskje kynisk? Det heter seg jo at Diogenes (han med tønna) masturberte offentlig, men ble bebreidet for det av andre filosofer.

Slutt på ekskursen.

Men hva er nå egentlig skillet mellom offentlig og privat? Et eksempel på en type hovedsakelig privat virksomhet er måltidet, jfr. Simmels "det jeg ser, kan mange andre se, ...men det jeg spiser kan under ingen omstendighet noen andre spise". Smaken som den 'skitneste', mest primitive – og mest private av sansene. Vi har nevnt at mat og sex, ting og forhold, er dårlige sammenligninger. Men ikke akkurat her: Jeg mener det nærmest kan regnes til de kulturelle universaliala at det er ufint, hensynsløst, bortimot tabu, å la andre bivåne en gruppes måltider uten å invitere dem til å delta, hva enten de er sultne eller mette. Det er hensynsløst overfor likestilte, og overfor andre, nedlatende, noe bare tjenerne, underordnede ventes å finne seg i. Og grunnen? Det er igjen egnet til å vekke misunnelse, ikke innlevelse. Tilskueren ventes ikke å tenke, 'det så deilig ut, jeg lever med i det; som tilskuer kan jeg nesten kjenner hvordan alt smaker selv om min egen munn er like tom'. Nei, han eller hun ventes å tenke 'fy faen, her sitter de og mesker seg uten tanke på at vi som ser på også gjerne skulle hatt en smak, om aldri så liten'. Jfr. foran om spontan identifikasjon med vinnere eller tapere.

Det som ikke kan deles, plikter man altså å nyte privat. Eller? I eldre tid var det nok en del av overklassenes, adel og storborgerskaps ideologi, deres selvforsvar mot underklassenes misunnelse (jfr. Strindberg i forrige SÅ), det at deres prangende forbruk, bygninger, kunstverker, antrekk osv. kunne nytes ikke bare av eiere og deres gjester men også til dels av folk flest. 'Nei, for en flott skulptur!' 'Ja, den har grevinnen av Barschow/rikingen Fiinstrup donert det offentlige'. *In extremis* enevoldskongen hvis påkledning, personlige toalett osv. var offentlig sak (via *la noblesse de robe*) mens hans

regjeringsmøter til gjengjeld var strengt hemmelige. Man skulle tro at en slik kultur ville gå i graven med den representative offentlighet den tilhører, men nei, ikke helt. Den folkelige interessen for fyrstebryllup, sosietetsspalter, prinsessefødsler osv. vitner om det.

Men dette gjelder bare under forhold av akseptert og stor sosial ulikhet. Mellom likestilte skal man fortsatt som hovedregel holde udelelig nytelse privat.

Nå er pornoens produkter absolutt delelige goder. 'Den videoen, det bladet jeg ser, kan mange andre også se'. Men for å si det med Skjervheims begreper igjen er det å anbefale porno som tilskodar noe ganske annet enn selv å stå fram, som bruker og særlig som deltakar. Noen er det nok som prøver å gjøre profesjon med yrkesstolthet ut av det siste, og kanskje var det bra om de ble flere på sikt. Men jeg har da virkelig sett eksempler på det motsatte også, pornofilm hvor aktørene flere ganger geiper til kamera, enten det nå er filmteamet, publikum – eller seg selv? – de vil vise sin forakt.

Noen mener det er misvisende å snakke om fremmedgjøring når det gjelder intime forhold mellom – eller innen – kjønn. Fra vernepliktstiden husker jeg at jeg stusset når gutta snakket om at de skulle på perm for å få seg 'varme kjøttomslag'. Man lurte på om ikke sjarmen ville tapt seg dersom jentene deres bare ønsket seg 'inntak av lunken blodpølse'. Men la gå, ingen vet vel sikkert hvor ofte ønsket – kanskje gjensidig – om en helt uforbindtlig *one night stand* forekommer, Erica Jongs *zipless fuck*. Ikke noe galt i det for to som vet hva begge ønsker og hva de gjør, hva slags kontrakter de har eller bryter og at de kan ta eventuelle konsekvenser for seg selv og andre. Kanskje partene makter å gi hverandre gjensidig glede. Hvis ikke, blir det å redusere et forhold til en ting, en person til *en gjenstand* for lyst. Eller i logikkens språk, det er å redusere en relasjon til et predikat, i den matematiske logikkens tekniske termer *reducing a binary to a unary functional variable*.

Det er jo ikke umulig, verken i praksis eller i logikken. *Man bare mister en dimensjon.* Og er ikke det trist, da?

”Den der elsker har tabt sig selv i en Anden”, sa Kierkegaard. Påholdenhets tap, det å ikke ha tapt seg i noen, tør være verre, kanskje også det å ha spredt seg på svært mange.

Porno som manende retorikk; det 'direkte innsmett' i livsverdnene

Kan vi til slutt sammenfatte noe om hva pornografi er, noe om 'pornoens vesen'? Kronhausen (1966) framholdt at pornografien har *onanifantasiens form*. Det stemmer antakelig, men det gjelder form og ikke innhold, og ingen vet om onanifantasier skiller seg vesentlig fra de fantasier mange dyrker under partnersex.

Hva er den da? Ikke et *felt* i Bourdieus forstand, dertil er det alt for åpent for uprofesjonell deltakelse, jfr. Rocco og russejentene, og åpent for uprofesjonelle produkter, i trygg forvissning om at få våger klage selv om kvaliteten ofte er dårlig. Feltautonomien tør også være så som så. Kanskje et vagt avgrenset underfelt eller rom, en tvilsom slektning innen medienes rom med noe økende respektabilitet i seinere år. Her bør vi også skille mellom produksjons- vs. resepsjonsfelt. Ovenstående gjelder det første, for resepsjonsfeltet har iallefall ikke noe feltpreg teknisk sett: Vidåpent for enhver med en seddel til overs. Bluferdighet eller sjenanse setter nok grenser, og selvsagt, avstandstaken. Men kanskje er den på retur, den flauheten noen føler ved pornodiskene. 'Flaut da gitt, de må jo skjønne hva jeg skal bruke det til'. Spiller ingen rolle lenger, 'alle gjør det'.

Vi kunne vri på Freud og si '*Wo Scham war, soll Lust sein.*' Greitt nok enda en gang. Men som Kierkegaard skrev 'en utroper av inderlighet er et severdig dyr'. En utroper av ytterlighet, av overflater, er kanskje

mer konsistent, men ikke derfor mer dypsyndig. For som nevnt, skam og lyst er ikke abstrakter, de er knyttet til relasjoner til andre personer, som også kan føle lyst og skam.

Eller er pornoen en slags tro, en *mysteriereligion* for dyrkelse mest i fortrolighet?³⁷ Rituell gruppesex og dyrkelse av seksualorganer er visstnok innslag i flere naturreligjoner. At fruktbarheten er verdt å dyrke har vi i våre dager bare minnelser om, vel særlig bryllupsriter. Walter Benjamin hevdet jo at kunstverkets 'aura' bunnet i at det fra steinalderen av var "stilt i ritualenes tjeneste". Og Bourdieus "Le corps et le sacré" (ACTES 1994) framholder at Durkheims definisjon av det hellige passer helt på de kvinnelige kjønnsdeler, med strenge regler for hva som er legitime aktører og anledninger, og for hvordan man unngår profanering, f.eks. hos gynekologen. Her kunne Bourdieu godt nevnt også de mannlige kjønnsorganer. Kanskje er reglene for bruk litt mindre strenge, men til gjengjeld er bildegjengivelser enda mer tabu. Og legenes formalia er like strengt rituelle for androloger og urologer som for gynekologer. Likevel er det jo en morsom og ubourdiesk tanke at vi så å si har Durkheims ord for at vi alle går rundt med en liten helligdom mellom beina³⁸. Kanskje må vi liketil se både monofili og mikk som typer av tilbedelse, påkallelse, bønn eller 'møte med det hellige'³⁹, med alt det det innebærer av engstelse, tilnærming mot et høydepunkt av løftning eller transcendens idet offeret overbringes og mottas, respektfull tilbaketrekning, exitus og retur til den ikke-hellige hverdag (sml. Millers *A theory of shopping*

³⁷ I grunnen gjelder dette like mye for det puritanske sexidealet – 'kjærligheten mellom mann og kvinne er gudegitt' – men strengt forbeholdt gifte par alene, med alle andre godt utafor syns- høre- eller ane-vidde. Ekteskapelig sex – en hellig, men hemmelig handling?

³⁸ Men som Spinoza sier, det er en kilde til ubehag (for noen) at forplantnings- og ekskresjons-organene ligger så nær hverandre, ja tildels er de samme. Hellig og urent side om side.

³⁹ I antropologisk, ikke teologisk forstand.

1998 som analyserer *innkjøp* som en offerhandling, bygd på Hubert og Mauss' klassiske tekst). Alene eller sammen, det er slikt vi gjør når vi 'går inn i vårt lønnkammer og lukker vår dør' (Matt. 6:6).

Her øyner vi samtidig svar på spørsmålet om hissigheten i diskusjonene for og imot porno. Den ikke helt bevisste tilknytningen til noe nesten hellig opprører noen, fordi de strenge reglene for eksponering – for hvem? hvor? når? hvordan? osv. – blir brutt; det hellige blir profanert. Samtidig er det andre, kanskje tildels de samme, som tenner sterkt nettopp på det motsatte, helligbrøde, det å utfordre eller styrte helligdommen. Rituelle tabubrudd er velkjent for religionsvitenskapen.

Samleiet mellom kvinne og mann er en *skapelsesakt*, iallfall potensielt. Man kunne si det samme om mye annen kreativt eller rutinemessig menneskelig virksomhet, men vi kommer ikke fra at samleiet er enestående som produsent av nytt menneskeliv, og samtidig som en type kreativitet som er åpen for nesten alle. Nyere tiders *aided fertilisation* endrer ikke dette, det bare åpner muligheten for enda flere. Til dem som vil si at denne evnen til å skape nytt liv gjør samleiet til noe hellig også i religiøs forstand nøyer jeg meg med å sitere Marx: 'du er skapt av din far og din mor; det er en menneskelig parringsakt som skaper mennesker'.

Kan pornoen kalles en *diskurs eller ideologi*? Susan Sontags kjente essay fra 1967 hevder vel omtrent det, at deler av den er en *litterær sjanger* ⁴⁰. Det innebærer affinitet både til *diskurs*, et avgrenset begreps- og tankesystem, og til *ideologi*, en selvbeskyttende, mer eller mindre riktig, forestillingsverden. Men i våre dager er den mest

⁴⁰ De verkene hun tillegger litterær verdi, Sade, Bataille osv. har alle innslag av fysisk vold, tildels drastisk. Mitt personlige standpunkt er da å avstå fra å lese tekster for deres litterære verdis skyld når de omhandler så frastøtende forhold; instant turnoffs if you ask me. Det hjelper ikke at tekster lettere enn film, bilder kan skildre fantasert, ikke faktisk vold.

omtalte pornoen ikke lenger litterær, men ikonisk, billedmessig. Kan vi da kalle den et *ikon*, eller kanskje et slags kabinett av bevegelige og stillestående ikoner? I så fall både i *Peirces betydning*, symboler hvis mening bygger på formlikhet med denotasjonene, og i den mer *populære betydningen*, person eller ting som er gjenstand for offentlig dyrkelse – som nærvær, men mest som billedmessig gjengivelse. Dette fører oss nesten tilbake til tro og mysteriereligion igjen, fortrolig dyrkelse, i en krets av innvidde, tillitverdige.

Pornoens semiotiske karakter er allerede omtalt og det sistnevnte er en ny mulig bekreftelse. Mer spesifikt kan vi se pornografien som en type *retorikk*, kunsten å overtale. Retorikken, en anerkjent lære og kunst fra oldtiden av, kom i vanry særlig etter nazitidens misbruk. Nå opplever den en renessanse, men retorikkens begreper mer enn dens praksis. Porno nærmere bestemt som en egen undertype retorikkbruk. Her er ikke formålet å overbevise – 'ja, det var riktig å gå til krig i Irak'. Det er snarere å påkalle, framkalle, mane fram – "selv mot motstand" som Weber sa – en *følelse*, en fysiologisk og emosjonell tilstand. Enestående for pornografien er det ikke, for den som leser Hamsuns *Sult* med et smørbrød i handa er gjenstand for en lignende slags retorisk påkallelse. Men porno virker kanskje sterkere, og kan nå flere; den er "nærmere livsverdenens kjerne", som Sonessen sier (jfr. mottoet foran).

I litteratur og malerkunst hører dette impresjonisme o.l. til, å mane fram sterke stemninger og følelser⁴¹ snarere enn å plassere situasjoner i større sammenheng, noe som var programmet til realisme og *l'art pour le progrès* (Hugo). Hamsuns forteller i *Sult* lever helt i sin egen følelsesverden, revet med av den, og makter kanskje også å rive andre med. Subjektivt sett er han meget langt fra noen proletar "som sulten knuget har", offer for samfunnssystemet, utbyttingen mm. Sammen-

⁴¹ Dette ligner den tredje av Østerbergs estetiske typer, det han kaller vitalist- eller intensitetsestetikken, i motsetning til idealistisk og semiotisk estetikk (SÅ 4.1 1999). Et eksempel: "Rock is the counter-image of this polite and polished way of life; it is intentionally ugly, rough and bad mannered". Og den antas å gå, som porno, 'rett hjem'.

ligningen kan virke urimelig, for porno har sjelden kunstneriske aspirasjoner. Men vi øyner en likhet likevel: Det handler om følelsmessig intensitet, helt løsrevet fra videre kontekster annet enn de som er mant fram (hvis det da lykkes å mane dem fram): øyeblikkets inntrykk – vakre eller avskyelige, det gjør det samme bare de er sterke.

Her aner vi en motsetning innen den kulturelle makrokonstellasjon som kalles *moderniteten*, med de tre grunnverdiene det frie individ, rasjonalitet eller fornuftstro, og framskrittstro, jfr. Østerbergs *Det moderne*, 1999. Noe egentlig forbud eller fordømmelse av sterke følelsesinntrykk medfører vel ikke dette, men man kan likevel lett få inntrykk av det i vanlig arbeids- og gateliv. Det fri, fornuftige og progressive individ skal ikke hengi seg til sterke følelser og gi dem uttrykk slike steder. Det risikerer jo både å hemme friheten, svekke fornuften og stoppe framskrittet. For følelsene, særlig de kroppslige, er i bunn og grunn ikke fornuftige, og lite forandret før, under og etter moderniteten. Samtidig er de jo sterke, og det vil nærmest tvinge seg fram et 'kroppenes opprør' mot moderniteten og dens krav om disiplin og avmålnhet. Ikke nødvendigvis som en omfattende bevegelse (men sml. Gunieriussens syn på romantikken som modernitet, SiD 2000), en allmen 'følelsenes revolusjon', men snarere som en uoversiktlig serie av mer eller mindre spredte eller samlede utbrudd, fra enkeltpersoner og grupper, og uttrykt i evenemanger såsom rytmemusikkfestivaler, fotballmesterskap osv. hvor man med Ibsens Vinjeparodi – i dårekisten – ”hevder folkets rett til skriket”. Deilig det, å få lov til å skrike av lungenes fulle kraft.

Offentlig og privat – igjen

For tjue år tilbake var Habermas og teorien om den kommunikative handling det nye store i sosiologien. Han videreførte som kjent Husserl og Schütz sine idéer om *livsverdnene*, et forsøk på å begrepsfeste våre hverdagsliv. Han trekker i tillegg inn dette med

systemene – politikk, økonomi, pengene og kalkulasjonens verdner – som noe som søker å trenge seg inn i livsverdnene, ”kolonisere” dem. Et velvalgt uttrykk, for hverdagslivet avviser slett ikke alltid systemenes framstøt; det hender de hilses velkommen. Som når unge mennesker sier deres favorittsyssel er shopping eller mote. Eller uteliv, ’urbanitet’.

Samtidig er det jo ikke slik at livsverdnene står forsvarsløse overfor systemenes framstøt. Langt ifra, det hender ofte at motstandskraften er stor, så stor at salgs- eller styringsforsøk mislykkes totalt (jfr. igjen Daniel Miller: *A theory of shopping*). Massene lever sine hemmelige liv, enten det er i folkedypet, i dets midte eller på dets høyder; uimottakelige for noen inntrykk, lettpåvirkelige for andre, men i alle fall ofte uforutsigelige.

Når seksuell aktivitet gis offentlig tilgjengelig form, foregir produktet at det krysser grensen mellom livsverden og system. Pornoen vil hente noe ut fra kanskje det aller innerste av livsverdnenes konsentriske sirkler, våre ’intime liv’. Den alluderer åpent til menneskelig kjærlig kroppskontakt, mikk, hva det er og hva det kunne ha vært. Den sikter og rammer iallfall stundom våre mest sårbare punkter når den retorisk maner fram sine visjoner av lyst, mulig lyst, savnet, men kanskje oppnåelig lyst. Og den bruker det, nettopp i den egenskap, som et særlig effektivt framstøt mot livsverdnenes relative lukkethet. Den ikke bare koloniserer, den invaderer.

Alment er det noe lukket og selvbeskyttende i ethvert personlig sosialt forhold, kroppslige så vel som andre. En slik relasjon mellom to, eller mellom n personer, vil derfor oftest motsette seg nykommere, og selv om de åpner seg, kan de ikke unngå å endre seg, kanskje drastisk, etter forøkningen (Simmel). Tilsvarende for uønskede eller dissonante budskap.

En av Jean Baudrillards mer plausible utsagn er dette:

Lenge var det nok for kapitalen å produsere varer, ettersom forbruket gikk av seg selv. I dag er det nødvendig å produsere (konsumentene, produsere) selve etter-spørselen, og denne produksjonen er uendelig mye mer kostbar enn produksjonen av varer (fra *I skyggen...*1982/1991, s. 25. Ordene i parentes fins i originalteksten, men har falt ut av den norske oversettelsen)

Baudrillard fortsetter med å si at det samme gjelder for mening (*sens*) som for varer. Vi har fått meningsoverflod og sviktende etterspørsel. Følgelig må, 'må', etterspørselen etter mening, budskap også produseres. Vår tids forbannelse? – en vanvittig overproduksjon av budskap, mening, uten flere enn før til ta imot, stå inne for det mente.

Her har pornoindustrien sin plass, med et rykte for stor gjennomslagskraft, hva enten produktene forarger eller 'går hjem'. Den har blandet, for ikke å si tvilsomt rykte, men trolig stor tillit som 'isbryter', et delbudskap som svekker kjøpemotstanden, både for det egne produktet, myk eller hardere porno, men i neste omgang også for de andre produktene de assosieres med, hittil mest de mykere varianter.

En av retorikkens fremste praktiske anvendelser er i dag salg og markedsføring (Jørgen Dines Johansen⁴², Berit von der Lippe). Porno som manende retorikk er altså blitt del av systemene, ikke av livsverdnene. Den prøver å ramme oss på det mest intime, for å få oss til å tro at lyst av alle slag er til salgs, ikke gjenstand for forhandling, kontrakt, nærhet, gjensidighet og innlevelse.

Det er ikke noe betenkelig i at noen former for lyst fins frambudt til

⁴² Jeg husker denne danske semiotikeren fra et nordisk seminar for en del år tilbake hvor han sa han ikke kjente noen bedre veiledning enn Aristoteles Retorikk for et arbeid han holdt på med om semiotikk og markedsføring.

salg. Men det er betenkelig hvis det blir sett som den dominerende eller eneste form for lyst. Da har man mistet en dimensjon av medmenneskelighet, kanskje for godt.

Porno og medias virkninger

Gjør vi sex/mikk til noe rent instrumentelt, og først i det symbolske, så hvem vet? kanskje det spiller over på faktiske forhold: 'Hva behager? Slapp som en overkokt asparges, tørr som en oppslått pocketbok! Vi blir snytt! Give us the real thing!' sier man da, i stedet for å yte litt vennlig fukt og håndarbeid sånn til en innledning til noe man feilaktig kunne avvist som 'opplagt mislykket', men som likevel ble en flott opplevelse.

Dette er en side ved det vanskelige spørsmålet om pornoens virkninger. Jamfør diskusjonene om virkningen av voldsfilm, krigsleketøy osv. En tradisjon fra Richard Hoggart hevder her at *resilience*, seere/brukeres motstandskraft dominerer: folk skjønner det er tull eller overdrivelser, 'fantastiske narrativer', de serveres, men dyrker det med ironisk avstand, for moro skyld. En annen tradisjon hevder derimot at det er *manipulasjon*, at folk blir hjelpeløse offer for voldspropaganda, kanskje til og med tar det som en oppfordring og en bruksanvisning til egen voldsbruk. Noe endelig forskningsbasert svar synes fjernt. Men det virker tvilsomt å holde ensidig på det første, at motstandskraften dominerer. Mitt forslag blir, som en siste analogi med Durkheim, denne gang kritikken hans av Spencer. Durkheim hevdet jo at Spencer har rett i at de kontraktuelle relasjoner øker når arbeidsdelingen også gjør det, men at Spencer ikke ser at de *ikke*-kontraktuelle relasjonene samtidig øker, de også. Tilsvarende med motstandskraft og sårbarhet. De utgjør et skiftende, men vedvarende motsetningsforhold uten varig dominans for noen side. For hver styrking av motstandskraften, vil manipulasjonen søke nye veier forbi den nye hindringen, og omvendt.

Men pornoens rolle i dette er kanskje i endring. For med økende eksponering for porno kan blaserhet til slutt bli resultatet – 'nei, ikke porno nå igjen!' 'Gud, noe så kjedelig!' Og så vil gjennomslagskraften langsomt svekkes, etter hvert som fler og fler trekker på skuldrene av produktene. Og mediaindustriene må finne seg nye vehikler, nye brekkstenger som kan åpne livsverdnene – kanskje.